

da učvršćuje svoju vlast iznad prava nacija na samoopredjeljenje, pa će i neke zahtjeve za otcjepljenjem u uvjetima Sovjetskog Saveza proglasiti kontrarevolucionarnim.

Slijedeći problem kojem autor knjige posvećuje pažnju je pitanje legitimiteta, tj. pokušaji opravdanja državne, odnosno političke vlasti nad nacijom.

Janjić smatra da je nacionalna država historijska nužnost, jer na određenom stupnju razvoj kapitalizma bez nje ne bi bio moguć. Moderno društvo pokazalo je potrebu za ekonomskom i državnom centralizacijom, tj. za stvaranjem građanskog jedinstva nacije rušenjem posebnih i samostalnih lokalnih, teritorijalnih i gradskih vlasti. Država ima veliku ulogu u formiranju nacionalne kulture (kreativni i obrambeni aspekt) koja u nacijama bez nacionalne države predstavlja osnovno sredstvo borbe za oslobođenje (npr. patriotska poezija, historijski roman, zavičajna proza).

Autor knjige posebno objašnjava fenomen nacionalnog interesa, nacionalne svijesti i nacionalizma.

Treći, posljednji dio knjige, nosi naslov *Federalizam i nacija*. Riječ federalizam grčkog je porijekla (foedus) i označava odnos udruživanja i suradnje samostalnih ili autonomnih subjekata i individualiteta radi postizanja zajedničkih ciljeva. Janjić posebno razmatra tzv. klasične i suvremene pristupe problemima federalizma. Smatra da ne postoji nužna povezanost demokracije i federalizma, a ni nužna povezanost federalizma i konzervatizma.

Moderni federalizam postao je oznaka za složenu državu čiji su pojavni oblici federacija i konfederacija. U knjizi su detaljno objašnjena osnovna obilježja i federacije i konfederacije. Autor polazi od teze da je konfederacija oblik povezivanja država koji pripada prošlosti, što temelji na tvrdnji da su se u praksi svi savezi ili raspali ili pretvorili u zajednice sasvim drugačijih obilježja (federacije ili unitarne države).

Janjić je određeni prostor u svojoj knjizi poklonio i stanovištu dr. Zvonka Lerotića koji se zalaže za tzv. simbiotički federalizam u ko-

jem federalni centar ne predstavlja jedinstvenu i nedjeljivu državu, već je to zajednica koja se temelji na pluralitetu kultura i nacija koje žele i hoće živjeti zajedno.

Knjiga Dušana Janjića *Država i nacija* završava opisom osnovnih obilježja nekih historijskih primjera konfederacija, odnosno federacija, a to su: SAD, Švicarska, Njemačka, Argentina, Indija, SSSR i Jugoslavija.

Kažimo nakraju da knjigu možemo preporučiti onima koji se posebno zanimaju za različite aspekte složenog odnosa države i nacije.

Dragana Katunarić

Ciril Ribičić/Zdravko Tomac

FEDERALIZAM PO MJERI BUDUĆNOSTI

Zagreb, Globus, 1989, 335 str.

U lipnju 1989. izašla je iz tiska knjiga »Federalizam po mjeri budućnosti«, djelo već uigranog tandema Ciril Ribičić-Zdravko Tomac.

Ciril Ribičić profesor je ustavnog prava na Pravnom fakultetu u Ljubljani, a Zdravko Tomac profesor je na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu. Kao što nam autori kažu, upoznali su se prilikom rasprave o knjizi Jovana Mirića »Sistem i kriza« godine 1984. Otdad su zajedno radili na nekim programskim dokumentima i na ustavnim promjenama, a surađivali su i na mnogim skupovima. Kao rezultat njihove suradnje već su se pojavile dvije knjige: »Usluglašavanje ili nadglasavanje« i »Ustavne promjene«, a pred nama je i njihovo treće zajedničko djelo o budućnosti jugoslavenskog federalizma. Među autorima postoji visok stupanj slaga-

nja oko nekih bitnih pitanja koncepcije i budućeg razvoja.

Predgovor knjige koji nosi naslov »Jugoslavenski federalizam od Speransa do razmišljanja o novom Ustavu« napisao je Milan Kučan.

Vrijednost knjige je i u trenutku kada se ona pojavila, jer su koncepcija i budućnost jugoslavenskog federalizma jedno od temeljnih pitanja koja se nalaze u žarištu aktualnih naučno teorijskih, stručnih i političkih rasprava. Budući da se nalazimo pred donošenjem novog Ustava, rasprave o funkcioniranju organa federacije i o mogućim institucionalnim promjenama u strukturi federalnog sistema, moguće su tek pošto se objasne različite idejne platforme o ustavnoj koncepciji federacije. A upravo je o njima riječ u knjizi Ribičića i Tomca.

Knjiga »Federalizam po mjeri budućnosti« sastavljena je od tri velike cjeline. Autor prvog dijela jest Ciril Ribičić, drugoga Zdravko Tomac, a treći dio sadržava izbor polemika obaju autora o svim bitnim pitanjima jugoslavenskog federalizma iz protekle četiri godine.

Prvo poglavlje knjige »Aktualne polemike o ustavnoj koncepciji jugoslavenske federacije« koje je napisao Ciril Ribičić, započinje analizom ustavne koncepcije federacije, koja je utvrđena Ustavom iz 1974, a oblikovala se u procesu temeljitih i mnogih reformi koje su započele donošenjem ustavnih amandmana 1967, 1968. i 1971, a završene su prihvatanjem saveznoga, te republičkih i pokrajinskih ustava 1974. Reforma odnosa u federaciji bila je u cjelini povezana s produbljivanjem i razvojem samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa.

Ustavna koncepcija federacije doživjela je, a upravo i sada doživljava radikalne kritike s vrlo različitih pozicija, pregled kojih nalazimo u ovom dijelu knjige. Kritičari ustavne koncepcije federacije ne biraju ni riječi ni uvjerljive argumente, već se koriste svim sredstvima kako bi dokazali da je društvenu krizu skrivio Ustav 1974, te da je izlaz iz krize moguć jedino ako se rekonstruira ustavna koncepcija federacije. Međutim, većina tih kritičara ne nudi novu općeprihvatljivu koncepciju ni nove vrijedno-

sti. Osnovni problemi današnje Jugoslavije, po mišljenju Ribičića, nije u raspodjeli nadležnosti između federacije i republika, ni u ravnoteži ili hijerarhiji između saveznih i republičko-pokrajinskih centara, ni u centralizaciji ili konfederativnom slabljenju sadašnjeg uređenja. Osnovno je pitanje mijenjanje odnosa moći između državne strukture i političke vlasti uopće, te samoupravne socijalističke društvene baze. Radi se o problemu odnosa između politike i ekonomije, između etatizma i samoupravljanja, između državnog intervencionizma i prepuštanja samoinicijativnosti narodnih masa. Besmisleno je, smatra autor, prepirati se oko toga čiji je etatizam opasniji ili manje opasan, savezni ili republički. Danas se preuveličava isticanje konfederativnih elemenata u postojećem jugoslavenskom ustavnom uređenju ne prihvaćajući republike i pokrajine kao izvorne konstitutivne elemente federacije i svodeći ih na podređene jedinice.

U jugoslavenskoj je javnosti, ističe Ribičić, na djelu duboka polarizacija između pristasa ocjene da je ustavna koncepcija federacije jedan od glavnih krivaca društvene krize u Jugoslaviji i onih koji suprotno tome smatraju da je ta koncepcija dostignuće koje treba sačuvati. Ribičić rješenje te polarizacije vidi u razvlašćivanju svih državnih organa u ekonomskoj sferi, u oslobađanju ekonomskih zakonitosti, razvijanju samoupravljanja, demokratizaciji političkog sistema, te smanjivanju normativizma.

U nastavku knjige dr. Ribičić analizira aktualne rasprave o ustavnoj koncepciji vezane za rad Skupštine SFRJ. U okviru rasprava o ustavnim promjenama bilo je dosta prijedloga koji su tražili izmjenu strukture Skupštine SFRJ. Osim prijedloga za uvođenje vijeća udruženog rada, postoje i zahtjevi da se uvede društveno-političko vijeće, vijeće građana, postoje prijedlozi da se sadašnje Savezno vijeće podijeli na dva ili čak tri vijeća. Vrlo su glasni i protivnici paritetnog principa u formiranju skupštinskih vijeća, a zahtijeva se i promjena načina odlučivanja u tim vijećima. Svi ti prijedlozi temelje se na ocjeni da je sadašnja struktura Skupštine SFRJ zapravo realizacija ideo-

logiziranog konfederalizma. Ribičić zastupa gledište da ulogu udruženog rada u federaciji treba jačati, ali tako da ne ugrozi ustavne garancije ravnopravnosti naroda i narodnosti, te njihovih republika i pokrajina. Autor nabraja i koji su razlozi »za« uvođenje vijeća udruženog rada a koji »protiv« bili istaknuti u radnim tijelima Komisije za ustavna pitanja Skupštine SFRJ, a isto tako navodi i Amandmane na Ustav SFRJ (1988) koji sadržavaju odredbe vezane za Skupštinu SFRJ.

Drugo pitanje kojem Ribičić u knjizi posećuje pažnju je način odlučivanja u skupštinskim vijećima. On je pobornik usuglašavanja ili konsenzusa, jer smatra da je time garantirana ravnopravnost svih. Pogrešno je, po njegovu mišljenju, izjednačavati konsenzus sa sistemom veta, te konsenzus proglašavati za tiraniju manjine, budući da je to moguće samo u tri slučaja, i to kada je riječ o reviziji Ustava, zatim o mijenjanju unutrašnjih granica i ratifikaciji nekih međunarodnih ugovora. Ribičić posebno analizira različite stavove o mijenjanju ustavnog položaja Predsjedništva SFRJ, kao i vrlo aktualne polemike o mijenjanju ustavnog položaja SR Srbije. Rješavanje teške situacije u SR Srbiji, naročito na Kosovu, nije moguće tražiti reafirmacijom načela centralizacije državne vlasti, ističe autor, iako se u aktualnim raspravama u Srbiji previše naglašava pitanje preraspodjele funkcija vlasti, odnosno njihove ponovne koncentracije na republičkoj razini. Prihvatanjem tržišnih zakonitosti, kaže Ribičić, treba potaknuti samoupravnu integraciju na ekonomskoj logici i to na svem jugoslavenskom prostoru, jer je samo tako moguće prevladati međusobna optuživanja, te potražiti izlaz koji ne bi bio u pobjedi jednoga ili drugog etatizma, već u porazu svih oblika etatizma. Ribičić posebno ističe da se SR Srbija ne može u potpunosti izjednačiti s drugim republikama jer je zbog svog nacionalnog sastava i povijesnog nastanka složena i strukturirana zajednica.

U knjizi su posebno obrađene i aktualne polemike o postupku mijenjanja Ustava SFRJ i to veoma objektivno, bez obzira na stajalište samog autora. Inače, je objektivno iznošenje činjenica jedna od velikih vrijednosti ove knjige

jer se o svakom problemu iznose argumenti »za« i »protiv« i ostavlja čitaocu prostor da sam izgradi svoj stav.

U knjizi dalje slijedi prikaz različitih ocjena sadržaja Ustavnih promjena iz 1988, ocjena koje dolaze s raznih strana Jugoslavije i s raznih pozicija, da bi na kraju autor iznio i osnovne karakteristike aktualnih rasprava o ustavnoj koncepciji federacije. Ribičić zaključuje svoj dio u knjizi nudeći rješenje o koncepciji tzv. asimetrične federacije. Naime, on smatra, ukoliko se borbe između centralista i konfederalista budu i dalje zaoštravale i produbljavale, rješenja bi trebalo tražiti u pravcu koji će istovremeno omogućiti visok stupanj unifikacije uređenja u jednom dijelu i istovremeno veći stupanj samostalnosti i specifičnog uređenja odnosa u drugom dijelu jugoslavenske federacije.

»Samoupravni federalizam i novi ustav« naslov je drugog dijela knjige čiji je autor Zdravko Tomac. Započinje studijom o aktualnoj društvenoj i političkoj klimi jugoslavenskog društva. U središtu je razmatranja, naravno, Ustav iz 1974. koji je kao rijetko koji dokument dosad izazvao mnoge i mnoge konfrontacije od kojih neke negiraju i njegova temeljna opredjeljenja. Nema jasnog stava o uzrocima krize, pa jedni za krizu optužuju Ustav iz 1974, smatrajući da treba mijenjati i osnovna načela i normativni dio Ustava, drugi smatraju da su osnovna načela Ustava glavna njegova vrijednost, ali da normativni dio treba mijenjati jer odstupa od ustavnih načela, dok treći ističu da je koncepcija Ustava iz 1974. dobra, te da je glavni problem što se ona ne ostvaruje.

Ne postoje slaganja ni o Amandmanima iz 1988, te se mnogi prigovori kreću od onih koji smatraju da izvršene promjene imaju samo »kozmetičku« prirodu, do onih koji smatraju da, npr. proširivanje funkcija federacije nužno dovodi do promjena koncepcije federalizma utvrđene u osnovnim načelima Ustava iz 1974.

Tomac nam pruža i analizu vrućeg ljeta 1988 (mitinzi, »dogadanje naroda« itd.) kada je započela presudna faza krize u kojoj se odlučuje o konačnom ozdravljenju bolesnika ili

njegovu kraju. Autor se za takvu analizu odlučio zato što smatra da nije moguće pisati o problematici jugoslavenskog federalizma i o sukobima centralista, federalista i konfederalista bez analize svih aktualnih sukoba i potresa koji iz dana u dan potresaju Jugoslaviju i mijenjaju vrlo brzo odnos snaga rušeći sva predviđanja budućeg raspleta krize.

Budući da se danas pristaše različitih koncepcija pozivaju na iste odluke iz prošlosti, autor je smatrao potrebnim da još jednom citira odluke AVNOJ-a i da pokaže kontinuitet razvoja i neutemeljenosti tvrdnji da Ustav iz 1974. bitno odstupa od avnojskih načela.

Posebno nakon izglasavanja Amandmana na slovenski ustav pojavilo se kao izuzetno aktualno pitanje prava naroda na samoopredjeljenje. To pitanje bilo je aktualno, kaže dr. Tomac, još prilikom donošenja prvog poslijeratnog Ustava 1946. Već je tada pobijedila struja koja je smatrala da se radi o trajnom i neotudivom pravu svakog naroda, te osnovi za zbližavanje i spajanje naroda. U knjizi se isto tako govori o još jednom bitnom pitanju jugoslavenskog federalizma, a to je način utvrđivanja suverenosti, zatim o odnosu pokrajina/republika-federacija s klasno-nacionalnog aspekta.

Jugoslavenski se federalizam, osim što osigurava ravnopravan položaj svih naroda i narodnosti, te njihovih republika i pokrajina, temelji na samoupravljanju, što je suprotno od organskog ustava koji se prvenstveno bavi državnim institucijama. Posebno poglavlje ovog dijela knjige, kojeg je autor Tomac, bavi se bitnim karakteristikama samoupravnog federalizma. Koncepcija jugoslavenskog federalizma utvrđena Ustavnom iz 1974. razlikuje se od drugih federalnih i konfederalnih država u svijetu.

Svaki društveni sistem i njegova organizacija, ukoliko se žele razvijati, moraju pratiti suvremena svjetska kretanja i njima se prilagodavati, inače će se suočiti s teškoćama koje će dovesti do stagnacije i konačnog kraha. Činjenica je da se samoupravljanje kao specifičan oblik društvenog uređenja mora razvijati u

skladu s uvjetima djelujuće znanstveno-tehnološke revolucije. U knjizi je riječ o tim pitanjima, kao i o mogućnosti ili nemogućnosti napuštanja državnog socijalizma, o građanskoj ili socijalističkoj demokraciji, o političkom monizmu ili pluralizmu, o pravnoj ili partijskoj državi i o drugim bitnim načelima federalizma u budućem Ustavu SFRJ, čije je donošenje tako reći pred vratima. Dr. Tomac pokušava dati odgovor na pitanje kamo ide Jugoslavija. Najnoviji Amandmani (1988) unijeli su neke novine u područje ekonomskog sistema, međutim, kaže autor, novi ekonomski sistem traži i novi politički sistem; novi ekonomski sistem ne može se ostvariti unutar staroga političkog sistema, odnosno kombinacije novoga ekonomskog, a staroga političkog sistema; umjesto da nas izvede iz krize, uzrokovat će kaos i raspad čitavog sistema. Zadnje poglavlje ovog dijela knjige bavi se odnosom vrijednosnog sistema društvenih reformi i jugoslavenskog federalizma.

Ciril Ribičić i Zdravko Tomac autori su dijela knjige pod naslovom »Treća nije sreća. Političke borbe centralista, federalista i separatista«. Kao što sam na početku istaknula, radi se o izboru polemika u kojima su autori u protekle četiri godine polemizirali o svim bitnim pitanjima jugoslavenskog federalizma. Izbor iz tih polemika započinje izvodima iz rasprave o knjizi Jovana Mirića »Sistem i kriza« (1984), a završava veoma aktualnim polemikama o novom Ustavu. Autori polemiziraju, i to vrlo opsežno, s nekim sasvim određenim koncepcijama, kao što su Memorandum, Nova revija, različite koncepcije Ustava, zauzimanje za izvanredno stanje itd. Oni su uvjereni da će ovaj izbor iz polemika omogućiti lakše identificiranje suprotstavljenih stajališta, te će tako spriječiti napad na temelje avnojske Jugoslavije i lakše postignuti najširi društveni konsenzus o budućoj izgradnji jugoslavenskog federalizma.

Mislim da knjigu »Federalizam po mjeri budućnosti« možemo preporučiti širem krugu čitalaca, jer obrađuje probleme čije rješavanje ima sudbonosno značenje za daljnji razvitak i perspektivu Jugoslavije.

Dragana Katunarić